

УДК 349.2

Н. Л. Шевченко**ПРАЦІВНИКИ ПРОКУРАТУРИ ЯК СУБ'ЄКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА**

Розглянуто питання правового статусу працівників прокуратури як суб'єктів трудового права. Порівняно категорії «правовий статус» та «правове становище». Досліджено вимоги до трудової правосуб'єктності працівників прокуратури. Надано пропозиції з удосконалення відповідного законодавства.

Ключові слова: суб'єкти трудового права, працівники прокуратури, трудові права, трудові обов'язки, трудова правосуб'єктність.

Постановка проблеми. Проблематика суб'єктів трудового права є сьогодні в умовах реформування трудового законодавства та підготовки проекту Трудового кодексу України гостро актуальною. Важливість зазначеної тематики обумовлює й інтерес до неї з боку фахівців у галузі трудового права.

Стан дослідження. Так, зазначеними проблемами у різні часи займалися М. Г. Александров, В. С. Венедиктов, Г. С. Гончарова, М. І. Іншин, К. Ю. Мельник, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипко, А. М. Слюсар, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та інші. Водночас не всі питання, пов'язані з суб'єктами трудового права, знайшли комплексне вирішення, зокрема малодослідженою є проблематика правового статусу працівників прокуратури як суб'єктів трудового права. З огляду на це, **метою** статті є з'ясування специфіки правового статусу працівників прокуратури як суб'єктів трудового права та надання пропозицій із удосконалення відповідного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Традиційно під суб'єктами трудового права розуміють учасників суспільних відносин, регульованих трудовим законодавством, які можуть мати трудові права та обов'язки й реалізовувати їх [1, с. 74]; учасників трудових і пов'язаних з ними відносин, які на підставі трудового законодавства мають трудові права та обов'язки [2, с. 61]; учасників суспільних відносин, регульованих законодавством про працю, які мають суб'єктивні трудові права та юридичні обов'язки [3, с. 83].

Виходячи з вищезазначеного, суб'єктами трудового права є передусім суб'єкти трудових правовідносин, а саме працівник та роботодавець. Аналіз суб'єктного складу відносин, пов'язаних із трудовими, дозволяє виділити й інші суб'єкти трудового права: трудовий колектив, профспілковий чи інший уповноважений на представництво трудовим колективом орган, об'єднання профспілок або інших представницьких організацій трудящих, організації роботодавців, об'єднання організацій роботодавців, органи та організації, які здійснюють працевлаштування, органи нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю, органи з вирішення трудових спорів.

К. М. Гусов та В. М. Толкунова вказують на те, що кожна із груп суб'єктів трудового права має свій, специфічний для неї правовий статус у трудовому праві [1, с. 75].

Традиційно під правовим статусом розуміється юридично закріплене становище особи в суспільстві. Як зазначає М. І. Матузов, в основі правового статусу лежить фактичний соціальний статус, тобто реальне становище людини у певній системі суспільних відносин. Право лише закріплює це становище, вводить його в законодавчі рамки [4, с. 145].

До структури правового статусу фізичної особи у юридичній літературі включають передусім сукупність її прав, свобод та обов'язків, що встановлені державою. Так, М. С. Строгович зазначав, що права, надані громадянам законом, разом із обов'язками, що лежать на громадянах, у силу закону складають правовий статус громадянина, його правове становище [5, с. 229].

Як можна побачити, вчений застосовує поруч два терміни – «правовий статус» та «правове становище». У юридичній літературі висловлювалися різні точки зору з приводу співвідношення цих термінів. Так, М. В. Вітрук зазначив, що, на його погляд, більш правильно розрізняти два самостійних поняття – правове становище (статус) особистості в широкому і правове становище (статус) у вузькому розумінні, що відбивають явища, реальний зв'язок між якими можна визначити як відношення цілого і частини [6, с. 27]. При цьому пропонує перше поняття умовно, чисто термінологічно позначити як «правове становище», а друге – як «правовий статус». М. С. Малєїн також вважає, що це два окремих терміни з різним змістом [7, с. 101].

Іншої точки зору дотримується М. І. Матузов, який вважає, що немає ні теоретичної, ні практичної необхідності у розмежуванні понять «правовий статус» і «правове становище». Вчений указує, що ці поняття рівнозначні і всякі спроби їх розмежування виглядають штучними і непереконаливими [8, с. 52]. Такої ж думки дотримуються В. І. Новосьолов [9] та П. Г. Семенов [10].

Слід звернути увагу на те, що у юридичній науці має місце широкий підхід до структури правового статусу. Як зазначає М. В. Вітрук, вирішуючи задачу показати всі соціально-юридичні якості особистості в їхній єдності, необхідно розкрити правове становище особистості в широкому плані, комплексно, не зводячи його до системи юридичних прав і обов'язків особистості, як суб'єкта права [11, с. 45]. Базуючись на цьому положенні науковці будують власні концепції структури правового статусу, вбудовуючи в них різну кількість елементів. Так, М. І. Матузов у поняття правового статусу особи включає такі основні елементи: відповідні правові норми; правосуб'єктність; загальні для усіх суб'єктивні права, свободи та обов'язки; законні інтереси; громадянство; юридичну відповідальність; правові принципи; правовідносини загального (статутного) характеру [12, с. 59]. А. Д. Воєводін до обов'язкових структурних

елементів правового статусу відносить: громадянство, загальну правоздатність, статутні права і обов'язки, юридичні гарантії прав і обов'язків та принципи правового положення громадян [13, с. 7].

Фахівці у галузі трудового права К. М. Гусов, О. В. Смирнов, І. О. Снігір'єва, В. М. Толкунова до змісту правового статусу суб'єктів трудового права включають такі елементи: а) трудову правосуб'єктність; б) трудові права й обов'язки; в) юридичні гарантії цих прав і обов'язків; г) відповідальність за неналежне виконання покладених на суб'єкта обов'язків [1, с. 76; 14, с. 74].

Ми вважаємо, що правосуб'єктність не є елементом правового статусу фізичної особи, оскільки вона передуює набуттю фізичною особою правового статусу. Отже, про правосуб'єктність можна говорити як про передумову правового статусу. Таким чином, елементами правового статусу фізичної особи, на нашу думку, є: права, свободи, обов'язки, юридичні гарантії їх реалізації та юридична відповідальність.

Як зазначено в юридичній літературі, можливість бути суб'єктом трудового права пов'язується з наявністю у фізичних осіб трудової правосуб'єктності. О. Ф. Скакун указує, що термін «правосуб'єктність» застосовується до суб'єктів права – учасників правовідносин. Термін «правовий статус» вживається для характеристики правового становища особи в цілому. Припускаючи наявність правосуб'єктності, правовий статус особи є свого роду інструментом, який систематизує норми щодо суб'єкта права (його права, свободи, обов'язки, відповідальність) і приводить їх у стійкий стан [15, с. 380].

У межах правосуб'єктності традиційно виділяють правоздатність та дієздатність. Теорія права визначає правоздатність як закріплену в законодавстві здатність суб'єкта мати юридичні права й нести юридичні обов'язки. Вона починається з моменту народження індивіда й припиняється зі смертю; не є природною властивістю людини, а породжується об'єктивним правом. Дієздатністю називається визнана нормами об'єктивного права здатність суб'єкта самостійно своїми усвідомленими діями здійснювати юридичні права й обов'язки [16, с. 380].

Якщо проаналізувати сучасне національне законодавства, то до дієздатності фізичної особи слід віднести і деліктоздатність, тобто можливість особи нести юридичну відповідальність за невиконання юридичних обов'язків. Так, відповідно до ст. 30 Цивільного кодексу України, цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Отже, за аналогією трудова правоздатність є здатність фізичної особи, яка визнається трудовим законодавством, мати трудові права

та трудові обов'язки, а трудова дієздатність – здатність своїми діями набувати для себе трудових прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе трудові обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

У трудовому праві традиційною є точка зору про те, що трудова правоздатність та трудова дієздатність настають одночасно. М. Г. Александров взагалі вказував на існування трудової праводієздатності як єдиної властивості, що надається трудовим правом фізичній особі, на відміну від цивільного права, де, як відзначав учений, правоздатність і дієздатність є різними правовими властивостями суб'єкта і правоздатністю можуть володіти недієздатні суб'єкти [17, с. 173].

У той же час окремі науковці вказують на ситуації, коли можливі роз'єднання трудової правоздатності та дієздатності. Так, Б. К. Бегічев указує на випадки, коли реалізація прав не вимагає обов'язкової особистої участі уповноваженого та може здійснюватися через представника (право на одержання заробітної плати, гарантійних і компенсаційних виплат, право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю робітників та службовців, право на одержання допомоги з державного соціального страхування і пенсій, право на звернення за захистом порушених трудових прав і інтересів) [18, с. 72–73].

У свою чергу А. Я. Гінцбург такі випадки називає взятими з цивільного права і процесу, а не з трудового права. З точки зору вченого, можна одержати заробітну плату через представника (за дорученням) або через представника подати позов до суду про стягнення заробітної плати, однак це зовсім інші за своєю природою відносини, ніж виникнення самого права на заробітну плату, яке здобувається тільки особистою працею [19, с. 200].

Ми підтримуємо точку зору більшості вчених про настання одночасно трудової правоздатності та дієздатності. Відповідно до сучасного національного трудового законодавства трудова правосуб'єктність настає із досягненням фізичною особою 16 років (ст. 188 КЗпП України).

Учений О. В. Смирнов звертає увагу на те, що категорія правового статусу суб'єкта трудового права характеризується різною ємністю і специфікою змісту. Це означає, що кожна із груп суб'єктів має свій специфічний статус. Більше того, й усередині окремих груп варто розрізняти суб'єкти, що володіють специфічними рисами та мають особливе базове юридичне положення [14, с. 75].

Це повною мірою відноситься і до такої категорії суб'єктів трудового права, як працівники. Так, у межах цієї категорії можна розрізнити велику кількість специфічних суб'єктів, серед яких і працівники прокуратури. Зазначені працівники за законом наділяються специфічним правовим статусом, що дає їм можливість брати участь у конкретних трудових правовідносинах.

Національне законодавство встановлює ряд вимог до трудової правосуб'єктності кандидатів на посаду прокурора. Так, прокурором місцевої прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше двох років та володіє державною мовою. Прокурором регіональної прокуратури може бути призначений громадянин України, який має стаж роботи на посаді прокурора не менше трьох років. Прокурором Генеральної прокуратури України може бути призначений громадянин України, який має стаж роботи на посаді прокурора не менше п'яти років. Військовими прокурорами призначаються громадяни з числа офіцерів, які проходять військову службу або перебувають у запасі і мають вищу юридичну освіту.

Стаття 27 закону України «Про прокуратуру» передбачає випадки, коли особа не може бути призначена на посаду прокурора. По-перше, якщо вона визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною; по-друге, якщо вона має захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора; по-третє, якщо вона має незняту чи непогашену судимість або якщо на неї накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Стосовно трудових прав та обов'язків як ядра правового статусу працівників прокуратури як суб'єктів трудового права зазначимо, що закон України «Про прокуратуру», який покликаний комплексно регулювати питання прийняття, проходження та звільнення з органів прокуратури, не містить комплексної статті, у якій би знайшли закріплення всі трудові права та обов'язки працівників прокуратури.

Закон України «Про прокуратуру» містить лише ст. 19 «Загальні права та обов'язки прокурора», яка передбачає такі права: право брати участь у прокурорському самоврядуванні для вирішення питань внутрішньої діяльності прокуратури у порядку, встановленому законом. Прокурори мають право бути членами професійних спілок, утворювати громадські організації та брати в них участь з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення свого професійного рівня. Обов'язками прокурора відповідно до зазначеної статті є вдосконалення свого професійного рівня; неухильне додержання присяги прокурора. Крім цього, прокурор зобов'язаний: 1) виявляти повагу до осіб під час здійснення своїх повноважень; 2) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом; 3) додержуватися вимог закону про засади запобігання і протидії корупції; 4) додержуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури; 5) щорічно проходити таємну перевірку доброчесності.

Отже, вважаємо за доцільне передбачити у законі України «Про прокуратуру» статті з назвами «Трудові права працівників прокуратури» та «Трудові обов'язки працівників прокуратури», у яких передбачити виключний перелік цих прав та обов'язків.

Список використаних джерел: 1. Гусов К. Н. Трудовое право России : учебник / К. Н. Гусов, В. Н. Толкунова. – М. : Велби ; Проспект, 2003. – 496 с. 2. Мельник К. Ю. Трудовое право України : підручник / К. Ю. Мельник. – Харків : Діса плюс, 2014. – 480 с. 3. Трудовое право : підручник / [В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін.] ; за ред. В. В. Жернакова. – Харків : Право, 2012. – 496 с. 4. Теория государства и права / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М. : Юрист, 1997. – 742 с. 5. Проблемы советского социалистического государства и права в современный период. Некоторые теоретические вопросы / под ред. В. М. Чхиквадзе. – М. : Наука, 1969. – 312 с. 6. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе / Н. В. Витрук. – М. : Наука, 1979. – 229 с. 7. Малейн Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малейн. – М. : Юрид. лит., 1981. – 216 с. 8. Матузов Н. И. Юридические обязанности и ответственность как элементы правового статуса личности / Н. И. Матузов // Конституция СССР и правовое положение личности. – М. : Ин-т государства и права, 1979. – 174 с. 9. Новоселов В. И. Два понятия правового положения граждан СССР / В. И. Новоселов // Правопорядок и правовой статус личности в развитом социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977 года. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1980. – С. 249–254. 10. Семенов П. Г. Конституция и гражданин / П. Г. Семенов // Теоретические основы советской конституции / отв. ред. Б. Н. Топорнин. – М. : Наука, 1981. – С. 115–128. – Разд. 7. 11. Витрук Н. В. Проблемы теории правового положения личности в развитом социалистическом обществе : дис. ... д-ра юрид. наук / Витрук Николай Васильевич. – М., 1979. – 247 с. 12. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 293 с. 13. Воеводин Л. Д. Конституционные права и обязанности советских граждан / Л. Д. Воеводин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 300 с. 14. Трудовое право : учебник / под ред. О. В. Смирнова, И. О. Снигиревой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Велби ; Проспект, 2008. – 600 с. 15. Скакун О. Ф. Теория держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 656 с. 16. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : учеб. пособие для высш. учеб. заведений / под ред. В. Г. Стрекозова. – М. : «Дабахов, Ткачев, Димов», 1995. – 384 с. 17. Александров Н. Г. Трудовое правоотношение / Н. Г. Александров. – М. : Юрид. изд-во М-ва юстиции СССР, 1948. – 336 с. 18. Бегичев Б. К. Трудовая правоспособность советских граждан / Б. К. Бегичев. – М. : Юрид. лит., 1972. – 248 с. 19. Гинцбург Л. Я. Социалистическое трудовое правоотношение / Л. Я. Гинцбург. – М. : Наука, 1977. – 311 с.

Надійшла до редакції 20.04.2015

Шевченко Н. Л. Работники прокуратуры как субъекты трудового права

Рассмотрены вопросы правового статуса работников прокуратуры как субъектов трудового права. Сравнены категории «правовой статус» и «правовое положение». Исследованы требования к трудовой правосубъектности работников прокуратуры. Даны предложения по улучшению соответствующего законодательства.

Ключевые слова: субъекты трудового права, работники прокуратуры, трудовые права, трудовые обязанности, трудовая правосубъектность.

Shevchenko N. L. Employees of prosecutor's office as subjects of labor law

The issues of the legal status of the employees of prosecutor's office as subjects of labor law are studied. The categories «legal status» and «legal state» are compared. The point of view that these categories are similar is grounded. Elements of the legal status of an individual are researched. It is noted that legal personality is not an element of the legal status of an individual, because it precedes the acquisition of the legal status by an individual. The elements of the legal status of an individual, according to the author's opinion are the rights, freedoms, duties, legal guarantees of their implementation and legal liability.

Special attention is paid to the fact that each of the groups of subjects of labor law has a specific legal status. Moreover, it is necessary to distinguish the subjects inside of some groups that have specific features and have a special legal state. This is fully related to such a category of subjects of labor law as employees. Thus, we can distinguish a large number of specific subjects, including the employees of prosecutor's office within this category. These employees endowed with specific legal status under the law that allows them to participate in specific labor legal relations.

The legislative requirements for labor legal personality of the employees of prosecutor's office and legal regulation of their labor rights and duties are studied. It is concluded about the consolidation of the Articles titled «Labor rights of the employees of prosecutor's office» and «Labor duties of the employees of prosecutor's office» in the Law of Ukraine «On Prosecutor's office». These Articles should provide an exhaustive list of rights and duties.

Keywords: subjects of labor law, employees of prosecutor's office, labor rights, labor obligations, labor legal personality.

